

גליון קכ"ו (שנה ג')
פרשת אחרי-קדושים תשפ"ה

באר יעקב

שיעורי הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "וכרן רפאל" בני ברק וחבר הברד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

דין 'דרך רחוקה' בפסח שני

ספק אם יש פטור 'דרך רחוקה' בפסח שני ✦ נפקא מינה אם צריך להיכנס בסוסים ופרדים ✦ נפקא מינה כשבדיו ליכנס אחר זמן שחיטה ✦ דרך רחוקה בפסח שני לפי הצל"ח שאין צריך לדאוג לפני פסח לדרך רחוקה ✦ דעת המשנה למלך שאין פטור דרך רחוקה בפסח שני ✦ הערות על דברי המשנה למלך ✦ ראה ממשטות דברי התוספות שגם בפסח שני יש פטור דרך רחוקה ✦ משמעות המנחת חינוך והחזון איש שאין פטור דרך רחוקה בפסח שני ✦ ראיות הקרני ראם שאין פטור דרך רחוקה בפסח שני ✦ דעת הסוברים שגם בפסח שני יש פטור דרך רחוקה

דין דרך רחוקה ואין עליו חיוב לעשות קרבן פסח.

מעשה יש להסתפק מה דינו באופן זה בפסח שני, אם גם שם נוהג דין דרך רחוקה כבפסח ראשון, ואין עליו חיוב להיכנס לירושלים בסוסים ובפרדים, וממילא פטור מעשיית קרבן פסח אף שלא יהיה בידו להשלים. או שמא בפסח שני אין נוהג הפטור של דרך רחוקה, ויש עליו חיוב להיכנס בסוסים ובפרדים ולעשות קרבן פסח, ואם עבר ולא נכנס יתחייב כרת¹.

אינו יכול לעשות עכשיו את הפסח, מאחר שאינו במקום ההקרבה.

נפקא מינה אם צריך להיכנס בסוסים ופרדים
אמנם עדיין יש כמה נפקותות בספק זה אם נוהג דין דרך רחוקה בפסח שני. תחילה יש לדון בפשטות, על פי מה שאמרו (פסחים צד.) לגבי פסח ראשון, שאם היה עומד חוץ למודיעין (שזהו שיעור דרך רחוקה), ויש בידו להיכנס לירושלים בסוסים ובפרדים ולהיות בעזרה בשעת שחיטה, מכל מקום הוא בכלל

ספק אם יש פטור 'דרך רחוקה' בפסח שני
לברר, אם נוהג בפסח שני הפטור של דרך רחוקה כמו בפסח ראשון, לומר שמי שהוא בדרך רחוקה בזמן שחיטת פסח שני לא יתחייב בעשיית הקרבן².

והנה זה ברור, שאם בזמן שחיטת הפסח הוא בדרך רחוקה ואין בידו לבוא לירושלים ולהקריב פסחו, אין נפקא מינה בספק זה אם חייב בהקרבה או לא, שבין אם לא עלה לירושלים מחמת אונס ובין אם לא עלה מחמת שוגג או מזיד, מכל מקום במציאות

שקיימא לן (רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ה ה"ב) כדעת רבי (פסחים צג.) ששני רגל בפני עצמו הוא. וראה מה שהרחבנו בזה בבאר יעקב (ח"א, פסח שני, דין מי שעשה פסח שני בלבד).³

בזה בבאר יעקב (ח"ג, בהעלותך).
(ב) ואף באופן שבפסח הראשון היה שוגג, מכל מקום יתחייב כרת אם לא יעשה את השני במזיד, לפי מה

(א) ראה מה שכתבנו בזה בקיצור נמוך בבאר יעקב (ח"א, פסח שני, ב'ין פסח ראשון לשני). ולענין אם פסח שני נעשה בטומאה, נחלקו התנאים (פסחים צה). וראה מה שהרחבנו

פנינים

בל תאחר בלקט שכחה ופאה

משיבים שם על תירוצו זה, שבחולין (קלד:) משמע שאם אין כאן עניים מותר לו לקחת את הלקט שכחה ופאה לעצמו, ואין צריך לשלם.

הנה מבואר ברמב"ם (הל' מעשה הקרבות פ"ד ה"ג) שאין לוקין על לאו דבל תאחר, מפני שהוא לאו שאין בו מעשה. והקשה הפני יהושע (ראש השנה ד.) לפי זה, מדוע הוצרכו לקבוע ראש השנה לנדרים, כמבואר בגמרא (שם) שראש השנה לרגלים הוא נפקא מינה 'למיקם עליה בבל תאחר' בשלש רגלים, והרי בין כך אין לוקין על לאו זה, ואילו על איסור עשה של 'ובאת שמה' (דברים יב, ה) עובר כבר ברגל הראשון שאיחר, כמבואר שם בגמרא (ע"ב).

אמנם המנחת חינוך (מצוה רטז אות ד; מצוה תקעה אות א, ג) כתב על פי דברי התוספות בבאור הראשון, שיש אופן שלוקין על בל תאחר, והוא בבל תאחר של לקט שכחה ופאה, באופן שמכניסם לביתו באיסור, שנמצא שתחילת האיסור היה על ידי מעשה, ובאופן שתחילת האיסור היה על ידי מעשה, לוקה אחר כך אף אם אין בו מעשה (ראה תוספות שבועות יז, ד"ה או).

עוד הוסיף המנחת חינוך (מצוה רטז שם), שאף לפי הביאור השני בתוספות, שתחילת המעשה היה בהיתר גמור כיון שלא היו שם עניים, מכל מקום מאחר שבתחילה כשלקח היה על ידי מעשה, לוקה על בל תאחר אחר כך כשמועכבם בביתו שלש רגלים באיסור. שכן דעת הרבה גדולים (ראה משנה למלך הל' ביאת מקדש פ"א הכ"א; שאגת אריה סי' לב), שמאחר שתחילתו היה על ידי מעשה, לוקה אף אם האיסור עצמו אין בו מעשה כלל. וראה מה שהארכנו עוד בכל זה בבאר יעקב (ח"ג, קדושים).

בברייתא בראש השנה (ז:) מבואר, 'לקט שכחה ופאה, כיון שעברו עליהן שלשה רגלים, עובר בבל תאחר'. ונתקשו התוספות שם (ד"ה לקט), איך שייך בל תאחר בלקט שכחה ופאה, הרי הם מונחים בשדה, והעניים יכולים לבוא ולטול.

ופירשו התוספות באופן ראשון, שמדובר שעבר הבעל הבית ונטל את הלקט שכחה ופאה באיסור, שהדין הוא שמחויב להחזירם, וכל זמן שלא החזיר עובר בבל תאחר. והכוונה, שכל שלוקח את המתנות עניים ואינו משאירם בשדה, הרי הוא עובר בעשה של 'לעני ולגר תעזוב אותו' (להלן י), וכן בלא תעשה, בלקט משום 'ולקט קצירך לא תלקט' (שם ט), בשכחה משום 'לא תשוב לקחתו' (דברים כד, ט), ובפאה משום 'לא תכלה פאת שדך לקצור'. ואם עבר על הלאו והעשה ונטלם, הדין הוא שמחויב להחזיר וליתן אותם לעניים. ואף לדעת אב"י (תמורה ד:) הסובר שכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, מכל מקום מבואר שם (ו) שבפאה שהמצוה הוא להפריש מן הקמה, מכל מקום אם לא הפריש מן הקמה יפריש מן העמרים, ואם לא הפריש מן העמרים מפריש מן הכרי. ומבאר אב"י שם, שהוא משום שכתוב 'תעזוב יתירא', לכן נתרבה שאף אם לא הפריש בתחילה צריך לחזור ולהפריש. ולפי זה כתבו התוספות, שהוא הדין שאם לקח באיסור, שנשאר בחיובו ליתן, ואם לא נתן ועברו שלשה רגלים עובר בבל תאחר.

באופן אחר רצו התוספות לבאר איך שייך בל תאחר בלקט שכחה ופאה, באופן שלקח אותם בהיתר, כגון שאין עניים בעיר, שהדין הוא שאינו משאירם בשדה, אלא יכול לכונסם לתוך לביתו עד שיבואו עניים ויתן להם, ובהם אם עברו שלשה רגלים ולא נתנם לעניים, עובר על בל תאחר. אכן התוספות בעצמם

נפקא מינה כשבידו ליכנס אחר זמן שחיטה

כמו כן יש מקום להסתפק בזה, לפי מה שאמר עולא (שם צג:) שדין דרך רחוקה נאמר אף על מי שאין בידו ליכנס לעזרה בשעת שחיטה, ואף שיכול ליכנס לירושלים עד שעת אכילה, מכל מקום פטור מקרבן פסח ואין חיוב שישחטו עליו קרבן ויאכלנו לערב. ונחלקו רב נחמן ורב ששת (שם צב:) אם שחטו וזרקו עליו באופן זה שהגיע לירושלים בשעת אכילה אם הורצה או לא (ראה באר יעקב ח"א, פסח שני, גדר הפטור של הנמצא בדרך רחוקה).

ואם כן יש לברר מה דינו בפסח שני, שאם אין נוהג הפטור של דרך רחוקה, אם כן לכאורה יש חיוב לשלוח על ידי אחרים שישחטו עליו כדי שיאכל לערב מאחר שהוא מחויב בקרבן, ואם נוהג הפטור אין חייבים לשחוט עליו, ואפילו אם ישחטו עליו לדעת רב ששת לא יצא.

ביותר יש מקום להסתפק לפי דעת הרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ט) הסובר שדין דרך רחוקה נאמר על כל מי שאין בידו להגיע לעזרה לתחילת זמן שחיטה, ואף שיכול לבוא אחר כך בזמן שחיטה קודם לערב, אם כן לפי זה בוודאי יש נפקא מינה אם בפסח שני נוהג דין דרך רחוקה, באופן זה שיכול לבוא אחר תחילת זמן שחיטה, אם חייב להיכנס ולעשות פסחו.

דרך רחוקה בפסח שני לפי הצ"ח שאין צריך לדאוג לפני פסח לדרך רחוקה

עוד יש מקום לדון בזה, על פי דעת הצ"ח (פסחים ג:) הסובר שפטור דרך רחוקה נוהג אף קודם פסח, דהיינו שמי שנמצא רחוק מירושלים קודם ערב פסח אין עליו חיוב לעלות לירושלים כדי שיהא בעזרה בזמן שחיטת הפסח, שהתורה פטרתו מלעלות לירושלים מאחר שהוא בדרך רחוקה.

דהנה התוספות (שם ד"ה מאליה) הקשו גבי עובדא דרבי יהודה בן בתירא, שאמר לגוי שרצה לעלות ולאכול מהפסח, שיבקש שיתנו מהאליה, וכך הבחינו בו שהוא גוי. והקשו התוספות, מדוע לא עלה רבי יהודה בן בתירא לירושלים, ותימצו שלא היה לו קרקע, ומי שאין לו קרקע פטור מראיה. ומבאר הצ"ח, שלענין חיוב הפסח לא הוקשה לתוספות כלל מדוע לא עלה, שמאחר שמי שהיה בדרך רחוקה פטור מקרבן פסח, ורבי יהודה בן בתירא היה בדרך רחוקה, לכן אין עליו שום חיוב להשתדל לפני הפסח להיות שלא בדרך רחוקה בזמן הקרבת הפסח.

אך המנחת חינוך (מצוה ה אות יג) האריך לדחות את דברי הצ"ח, שוודאי יש חיוב על כל איש ישראל להקדים ולבוא ולעשות את הפסח אף אם הוא בדרך רחוקה, ואינו רשאי להישאר בביתו ולהפטר מחמת היותו

בדרך רחוקה, 'אטו לולב ושופר, וכי לא יהיה מחויב לקנות קודם החג, ובחג אינו בנמצא, וכי אינו מבטל בזה המצות עשה, אתמהא'. לכן נקט המנחת חינוך שהפטור של דרך רחוקה הוא רק בדיעבד לענין שאם לא בא קודם זמן החיוב אינו נחשב מזיד לענין חיוב כרת מחמת זה, שלענין כרת הולכים אחר זמן החיוב ולא קודם לכן. וכבר כתבנו במקום אחר (באר יעקב ח"א, הערה תקמד) שיתכן שגם הצ"ח מודה בשאר מצוות, שבכלל המצוה נכלל גם החיוב להשתדל בה לפני זה, ואם לא השתדל אינו נחשב לאנוס, ורק בקרבן פסח שמפורש בתורה פטור של דרך רחוקה, לכן אינו נחשב למבטל המצוה בזה שלא הכניס עצמו בכלל חיוב. וראה עוד בלקח טוב (כלל ו אות ג).

מעתה יש נפקא מינה בזה לענין פסח שני, אם חייב לדאוג קודם הזמן שיהא בירושלים בזמן שחיטת הפסח, שאין פטור מצד דין דרך רחוקה, או שמא גם בפסח שני נוהג הפטור של דרך רחוקה ואינו חייב לדאוג קודם הזמן שיכול לעלות לירושלים בזמן השחיטה.

אך מצד הסברא קשה לדעת הצ"ח ממה נפשך, שאם נאמר שגם פסח שני כפסח ראשון ומי שגר רחוק מירושלים אינו חייב לעלות ולעשות פסחו, אם כן מדוע נתנה התורה דין פסח שני למי שהיה בדרך רחוקה, ומה מרויח בשני יותר מבראשון, אם גם עכשיו אין עליו חיוב לקום ולעלות לירושלים. ואם הכוונה למצות רשות, שאם ירצה לבוא ולעשות פסח רשאי, הרי גם בראשון היה יכול לעשות כן לילך לירושלים ולחייב את עצמו.

וגם אם נאמר שבפסח שני אין נוהג דין דרך רחוקה, וגם מי שגר רחוק מירושלים חייב לעלות לירושלים כדי להיות בעזרה בזמן שחיטת הפסח, עדיין יש לעיין לפי דעת הצ"ח, מדוע באמת חייבוהו בשני יותר מבראשון, והרי לכאורה עדיף לחייבו בראשון שאז הוא עיקר זמן הקרבת קרבן פסח ורוב הציבור מקריבים בו.

על לכ פנים משמע מדבריו, שנקט שגם בפסח שני יש פטור של דרך רחוקה. אמנם יש לומר, שהיה עדיף לרבי יהודה בן בתירא לעלות בפסח שני מאיזה סיבה שהיא, ולעולם דרך רחוקה חייב בפסח שני. ויש לעיין בזה.

דעת המשנה למלך שאין פטור דרך רחוקה בפסח שני

מדברי המשנה למלך (הל' קרבן פסח פ"א ה"א) מבואר שסובר, שבפסח שני אין נוהג דין דרך רחוקה. שדן שם בדברי התוספות (פסחים ג. ד"ה מאליה), שהקשו מדוע לא עלה רבי יהודה בן בתירא לרגל בפסח, ותימצו בתירוץ השני, שנציבין ששם היה גר רבי יהודה בן בתירא חוץ לארץ הוא. ותמה המשנה למלך: 'ולא

ידעתי מה הועיל היותו חוץ לארץ, דאי לפטרו מפסח ראשון כל שהיה רחוק ט"ו מיל פטור, ואי סבירא ליה דמי שדר בחוץ לארץ פטור לגמרי אף מפסח שני, זה לא ידעתי היכא איתיה'.

וכוונת דבריו הוא, שאם כוונת התוספות לפסח ראשון, לא היו צריכים לומר שנציבין הוא חוץ לארץ, אלא די ברחוק ט"ו מיל אף אם הוא בארץ ישראל, ואם כוונתם לפסח שני שאין שם פטור מצד דין דרך רחוקה, ולכן אפילו אם הוא ברחוק ט"ו מיל היה חייב לבוא ולעשות קרבן פסח, אך מכל מקום מי שהוא בחוץ לארץ פטור אפילו בפסח שני, קשה מנין להם להתוספות פטור זה. על כל פנים מוכח מדברי המשנה למלך שסובר שבפסח שני אין נוהג הפטור של דרך רחוקה. וכן מדייק מדבריו בספר פתח הבית (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ט).

עוד יש לדייק מדברי המשנה למלך אלו, שסובר כדעת הצ"ח הנ"ל, שבפסח ראשון שיש פטור של דרך רחוקה, כל מי שדר ברחוק ט"ו מיל מירושלים אינו חייב לעלות ולעשות פסחו, שאם לא כן לא תירצו התוספות כלום מדוע לא עלה רבי יהודה בן בתירא לירושלים להקריב קרבן פסח, ורק בפסח שני שאין פטור מצד דרך רחוקה חייבים הרחוקים לעלות לירושלים. אלא שהצ"ח לא הכניס דבריו בכוונת התוספות, אלא כתב שהתוספות לא דנו על חיוב עשיית פסח, שבזה היה פשוט להם שהיה פטור מדין דרך רחוקה, ולא דנו אלא מצד חיוב עליה לרגל. אבל המשנה למלך רוצה לפרש כן בתירוץ השני של התוספות, שלכן לא היה רבי יהודה בן בתירא מחויב לעלות ולעשות קרבן פסח, כיון שהיה בדרך רחוקה.

ואין סברא לומר, שהמשנה למלך לא כתב שאין פטור של דרך רחוקה בפסח שני, אלא לענין הפטור שאין חייב לדאוג קודם הפסח שיהיה בירושלים בזמן שחיטת הפסח, שבפסח שני חייב לראות שיהא בירושלים בזמן הקרבת הקרבן, אבל באופן שלא עלה מקודם ובזמן שחיטה הוא בדרך רחוקה גם למשנה למלך נוהג הפטור של דרך רחוקה אף בפסח שני, ואינו חייב ליכנס בסוסים ופרדים או לבוא בזמן אכילה. שאין שום סברא לחלק בכך, ואם אין נוהג הפטור של דרך רחוקה בפסח שני, אינו נוהג כלל אף אם הוא בזמן שחיטה בדרך רחוקה.

הערות על דברי המשנה למלך

אולם בעצם דברי המשנה למלך יש לעיין קצת. איך היה לו הוה אמינא להעמיד את העובדא של רבי יהודה בן בתירא בפסח שני, והרי בגמרא משמע שהיה בזמן שעלו כולם לירושלים.

עוד יש לעיין, שהרי התוספות הקשו מדוע

(ד) אמנם לפי המנחת חינוך הנ"ל אפשר לומר, שקבעה התורה זמן לפסח שני לזה שאירע שהיה בראשון בדרך רחוקה, שישלים וידאג מקודם שיוכל להקריב פסח שני בזמן, אבל לצ"ח שאינו חייב לדאוג קודם קשה כנ"ל לאיזה צורך ניתן לו הפסח שני.

בדבריו, שהזמן הקובע לדרך רחוקה הוא הנץ החמה של יום י"ד בניסן, ומי שנמצא בזמן זה במרחק ט"ו מיל, אף שאחר כך מתקרב ויכול להגיע לפני סוף זמן השחיטה, הוא בכלל דרך רחוקה. וראה מה שכתבנו בזה בבאר יעקב (שם).

(ג) הרמב"ם שם כתב בזה הלשון: 'מי שהיה בינו ובין ירושלים יום ארבעה עשר עם עליית השמש, חמשה עשר מיל או יותר, הרי זה דרך רחוקה. היה בינו ובינה פחות מזה, אינו בדרך רחוקה, מפני שיכול להגיע לירושלים אחר חצות כשהלך ברגליו בנחת'. מבואר

לא עלה לרגל, ואם כן בהכרח מדובר בפסח ראשון, שרק אז יש חיוב עליה ברגל, ולא בפסח שני^ה. אך יתכן, שאין כוונתו שאכן העובדא היתה בפסח שני, אלא שמאחר ובין כך היה צריך לעלות בפסח שני, כבר יוכל אז למסור להם על הגוי, ומה היה צריך לומר לו לבקש מהאליה.

גם יש לעיין, שהמשנה למלך לא ביאר מה נתיישב על חיוב עליה לרגל, מדוע לא עלה רבי יהודה בן בתירא לקיים מצות עליה לרגל וראיית פנים בעזרה, שאף שדרך רחוקה הוא פטור מחיוב עשיית פסח, מכל מקום לגבי חיוב עליה לרגל אין פטור של דרך רחוקה^י.

ראיה מפשטות דברי התוספות

שגם בפסח שני יש פטור דרך רחוקה

שוב מצאתי להגאון רבי חיים קנייבסקי בטעמא דקרא (בהעלותך), שכתב להוכיח מפשטות דברי התוספות הנ"ל שתרצו מה שרבי יהודה בן בתירא לא עלה לרגל משום שהיה בחוץ לארץ, והרי אין זה תירוץ אלא לענין עליה לרגל, שבני חוץ לארץ פטורים כמבואר בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ו), אבל מדוע היה פטור מפסח, ובהכרח משום שהיה בדרך רחוקה. ותקשה שעדיין חייבים בפסח שני, ומוכרח שפטור גם מפסח שני^י.

משמעות המנחת חינוך והחוון איש

שאינן פטור דרך רחוקה בפסח שני

גם במנחת חינוך (מצוה ה אות יג; ראה למעלה הערה ד) נראה שסובר שאין פטור דרך רחוקה בפסח שני. שהקשה על הצ"ח הנ"ל הסובר שאין חיוב לעלות לירושלים לפני ערב פסח, שלפי דבריו רוב ישראל פטורים מלעשות קרבן פסח, שכל אלו שרחוקים ט"ו מיל מירושלים פטורים מפסח ראשון, וגם פסח שני אינם מקריבים כיון שרוב ציבור אין עושים פסח שני, שרוב אינם נדחים לפסח שני (ראה פסחים סו:)^נ.

ומזה שהוצרך המנחת חינוך לומר שגם פסח שני לא יעשו מחמת שרוב אינם נדחים לפסח שני, ולא כתב שיהיו פטורים מדין דרך רחוקה כמו שכתב גבי פסח ראשון, מוכח מזה

שסובר שמצד דרך רחוקה יהיו חייבים בפסח שני, שאם לא כן שני כראשון הוא, ולא היה לו למצוא טעם חדש לפוטרו מפסח שני.

שוב ראיתי בחזון איש (קדשים, זבחים ס"ד ד אות יז) שנסתפק אם יש פטור דרך רחוקה בפסח ראשון באופן שאי אפשר לעשות פסח שני, כגון שרוב ישראל הקריבו בטומאה או שרובם היו זבין, ואם לא יתחייב זה שהוא בדרך רחוקה, שוב יבטל לגמרי מקרבן פסח, ושמא צריך לבוא בסוסים ופרדים. עיין שם שהוכיח מהרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ח) גבי נשים, שיש פטור של דרך רחוקה גם במקום שיתבטל לגמרי. על כל פנים משמע מדבריו שם, שבפסח שני לא עלה בדעתו כלל לומר שיהא פטור דרך רחוקה.

ראיות הקרני ראם שאין

פטור דרך רחוקה בפסח שני

גם בספר קרני ראם (להגאון רבי אליעזר מרדכי קאונער מוילנא, פסחים שם) כתב על דברי התוספות בתחילת פסחים, שבפסח שני אין נוהג הפטור של דרך רחוקה, ודייק כן מדברי המשנה למלך הנ"ל. וכתב עוד, שיש להוכיח כן ממה ששינונו במשנה (חלה פ"ד מ"א) מעשה ביוסף הכהן ש'העלה את בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלים, והחזירוהו שלא יקבע הדבר חובה'. ובתוספתא (פסחים פ"ח ה"ו) ובירושלמי (חלה פ"ד ה"ה) נתבאר הטעם שהחזירוהו, משום שנשים בשני רשות. ומוכרח מזה, שאילו היו הנשים חייבות בשני, היו מחויבות לעלות לירושלים לעשות פסח שני, ואין שייך בזה הפטור של דרך רחוקה.

אלא שיש לעיין בראיה זו, שיתכן שהוא רצה לחייב את עצמו ואת בני ביתו לעשות פסח, ולכן עלה, ומאחר שכבר עלה, אם היו נשים בשני חובה וודאי היו מחויבות, שהרי כבר אינם בדרך רחוקה, וכבר נתחייבו. ולכאורה אין מזה שום ראיה לענין מי שנמצא בדרך רחוקה בפסח שני, אם פטור או לא.

עוד ראיה הביא בקרני ראם, מדברי המשנה (ראש השנה יח). 'של ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו'', על אייר מפני פסח קטן, וכתב רש"י (ד"ה פסח קטן) 'פסח שני, לטמא

ושהיה בדרך רחוקה בראשון'. ואם נאמר שיש פטור של דרך רחוקה גם בפסח שני, אם כן מדוע צריך להודיע לאלו שגרים בגולה על זמן פסח שני. ואין מסתבר לומר שיצאו רק כדי להודיע למי שירצה לחייב את עצמו ולבוא, שידע מתי זמן פסח שני^ט.

וראה עוד בכלי חמדה (בהעלותך, במכתב לבעל הביכורי שלמה, בדיני פסח שני אות ד), שגם הוא נקט בפשיטות שאין נוהג בפסח שני הפטור של דרך רחוקה. ומכח זה נתקשה בדברי המשנה בחלה שם, מדוע לא היה יוסף הכהן מחויב להעלות את בני ביתו, היינו בניו הקטנים. שאף שהחזירו את הנשים, משום שנשים פטורות מפסח שני, אבל זכרים קטנים מדוע לא יתחייבו מצד מצות חינוך. עיין שם מה שכתב בזה.

דעת הסוברים שגם בפסח שני

יש פטור דרך רחוקה

מאידך, בישועות מלכו (הל' קרבן פסח פ"א ה"ב) כתב במפורש, שגם בפסח שני אם היה רחוק מירושלים חמש עשרה מילין פטור מכת, אף שלא קיים מצות עשה של פסח כלל, וכמו בפסח ראשון שפטור מאחר שבשעת שחיטה אי אפשר לו לבוא^י.

ואף שנקט בלשונו 'פטור מכת', שמשמע קצת שמן הדין הוא מחויב בפסח שני, אלא שאם לא הקריב פטור מכת, נראה לכאורה שלא דווקא הוא, אלא הוא פטור גמור, שהרי השווה פסח שני לפסח ראשון בזה.

גם מדברי השפתי חכמים (במדבר ט, י אות ע) מבואר כן. שעל מה שכתב רש"י שם על דרך רחוקה שהכוונה לכל מי שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה, מבאר השפתי חכמים רש"י בא לחדש שאף בפסח שני הדין כן, שאם היה חוץ לאסקופת העזרה לא יעשה פסח שני. וכתב, שאין להקשות שזה פשוט, שמניין לנו לחלק בין פסח ראשון לשני בזה. שמאחר שמצאנו לענין כמה דברים שהם חלוקים בדיניהם, היה מקום לומר שגם לענין זה חלוקים הם, לכן הוצרך רש"י לפרש וללמוד מהכתוב שהפטור של דרך רחוקה נוהג גם בפסח שני^א.

◀ ◀ ◀

לבוא ולעלות כדי שלא יהיה בדרך רחוקה, וכו"ל.

(י) וראה עוד בישועות מלכו שם מה שכתב לחדש בענין 'בל תאחר', שאף שמי שהוא בדרך רחוקה פטור מקרבן פסח, מכל מקום אם הפרש קרבן פסח עובר על כל תאחר אף שהוא בדרך רחוקה. והוא חידוש גדול, שאף שאינו מחויב להביא את הקרבן מצד מצות קרבן פסח, מכל מקום אם לא הביא עובר בכל תאחר. ובל תאחר בקרבן פסח עובר מיד, כמבואר בראש השנה (ה) בסוגיא דבל תאחר. וראה בתוספות (שם ד"ה ואי לא אקריב). אמנם כתב הישועות מלכו שם, שאם יהיה ראוי לפסח שני אינו עובר בכל תאחר. וראה עוד בשו"ת אבני נזר (או"ח ס"ו שפב), מה שכתב בענין בל תאחר בקרבן פסח.

(יא) וראה עוד בקובץ בית אהרן וישראל (גיליון פת, ניסן אייר תש"ס), שהביא הרב שמואל הכהן רוזובסקי בשם ספר שערי הלכה ומנהג (להאדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, ס' ריב) שדן בענין זה, אם דרך רחוקה פטור מפסח שני. וכתב להוכיח מזה שלא נשנה חילוק זה במשנה (פסחים צה). ובירמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ו), כשכחנו החילוקים שיש בין פסח ראשון לשני. ומשמע שאף בשני יש פטור דרך רחוקה. עיין שם שכתב לדחות דבריו.

בשש שנים הראשונות. ובסוף ספר טעמא דקרא מציין נכדו (רבי מנחם דוד בן רבי שלמה) לדברי הגר"ח עצמו בשקל הקדש (הל' קידוש החודש פ"ד ה"ה באור הלכה ד"ה כד), ששם הוכיח שבני חוץ לארץ פטורים ממצות פסח שהוקש לראיה. עיין שם.

(ח) אך יש להעיר על המנחת חינוך, ממה שכתב הוא עצמו במקום אחר (מצוה שפ אות יג) והבאנו את דבריו בארוכה בבאר יעקב (ח"ג, בהעלותך), שמי שהוא בדרך רחוקה אינו בכלל מנין הציבור, אלא רק מי שהוא בירושלים ומחמת טומאה אינו יכול להקריב, ולפי זה כשרוב הציבור יהיו בדרך רחוקה עושים פסח שני, שאין נוהג הדין שאין ציבור עושה פסח שני אלא כשהיו במנין הציבור, דהיינו שהיו חוץ לעזרה. וכאן כתב המנחת חינוך שרוב ציבור אינם עושים פסח שני אף כשהיו בדרך רחוקה. וכבר העיריו כן במנחת סולת (שם) ובמקראי קודש (פסח ס"י).

(ט) עיין שם עוד. ומבואר מדבריו שם, שסובר כדעת הצ"ח הנ"ל, שמי שדר במקום רחוק אינו מחויב לעלות לירושלים, שאילו לדעת המנחת חינוך הנ"ל אין להוכיח כלום מהראיות הנ"ל, שאף אם נאמר שאם נמצא בפסח שני בדרך רחוקה הוא פטור, מכל מקום יש לו חיוב לפני כן

(ה) אמנם יתכן ליישב דברי המשנה למלך לפי הסברה שכתבנו למעלה. שיתכן שאין כוונתו לומר שהמעשה של רבי יהודה בן בתירא היה בפסח שני, אלא נתכוון למה שכתבנו, שמאחר שבכל אופן יתחייב בפסח שני אף שהוא בדרך רחוקה, אם כן היה לו לעלות בפסח ראשון, שמה ידוויח בזה שלא יעלה עכשיו. ולכן כתבו התוספות שהיה גר בחוץ לארץ שפטור אף מפסח שני, ועל זה הקשה המשנה למלך היכן מצאנו פטור זה.

(ו) וגם הצ"ח שכתב שעיקר כוונת התוספות לדון על חיוב ראיה, לא ביאר תירוצם השני שכתב שנציין הוא בחוץ לארץ, ואיזה פטור יש למי שדר בחוץ לארץ שאינו חייב לעלות לרגל. אך יש שכתבו (ראה פסקי תוספות שם אות ט; וראה עוד מנחת חינוך שם) שאכן יש פטור מראיה למי שדר בחוץ לארץ.

(ז) עוד הוכיח שם כן, מעזרא שלא עלה לירושלים עד שש שנים אחר שנבנה הבית (ראה שיר השירים רבה פ"ה ס"ה), שהיה צריך לחזור תלמודו לפני ברוך בן ניהי שלא היה יכול לעלות. ומוכרח שזה פטור גם מפסח שני, שאם לא כן היה חייב על כל פנים בפסח שני. אמנם ראה במשך חכמה (בהעלותך) מה שכתב לבאר שלא היו מחויבים בפסח

- ✧ ספק אם יש פטור דרך רחוקה בפסח שני.
- ✧ נפקא מינה כשבידו ליכנס בסוסיים ופרדים, או כשיכול להגיע בזמן אכילה ולרמב"ם באמצע זמן שחיטה, אם צריך שיטחו עליו.
- ✧ נפקא מינה לצל"ח שבפסח ראשון אין צריך לדאוג לפני זה שלא יהיה בדרך רחוקה, אם בפסח שני מחויב לדאוג.
- ✧ יש לעיין לצל"ח, שאם פטור מדוע ניתן דין פסח שני, ואם חייב מדוע באמת חייבו בשני יותר בראשון.
- ✧ למשנה למלך אין פטור דרך רחוקה בשני, שכתב שרבי יהודה בן בתירא לא עלה בראשון שהיה בדרך רחוקה, ובשני שהיה בחוץ לארץ.
- ✧ בגמרא משמע שמדובר בפסח ראשון. וגם יש לעיין מדוע לא עלה מצד עליה לרגל.
- ✧ בצל"ח שרבי יהודה בן בתירא לא עלה משום דרך רחוקה, משמע שזה פטור גם בשני. אך יתכן שהיה נוח לו לעלות יותר בשני.
- ✧ משמעות המנחת חינוך והחזון איש שבפסח שני אין פטור דרך רחוקה.
- ✧ קרני ראם מוכיח שאין פטור דרך רחוקה בשני, ממשנה חלה שהחזירו בני ביתו של יוסף הכהן רק משום שנשים בשני רשות. וכן מזה ששלוחין יוצאין לפסח שני.
- ✧ כלי חמדה נתקשה מדוע לא קיבלו את בנו הקטנים של יוסף הכהן משום חינוך.
- ✧ לישועות מלכו ושפתי חכמים יש פטור דרך רחוקה גם בשני. ונראה שפטור לגמרי, לא רק מכרת.

פנינים

בענין ה'טמאים לנפש אדם' - מתי עשו את הפסח

פטור מן המצוה, מזה שנטמאו למת קודם הפסח, אף על פי שידעו שטומאה זו תמנע מהם להקריב את קרבן הפסח, מוכח מזה שאין צריך לדחות מצוה קלה מפני מצוה חמורה העתידה לבוא. ואם אותם אנשים באמת טבלו ועשו את הפסח, אם כן מה הוכיחו משם, הרי מצות הפסח לא נדחתה כלל. וכן תמה הפני יהושע (סוכה שם).

אמנם בפשטות יש לומר, שהראיה היא מההוא אמינא. שהרי מתחילה לא ידעו שיתירו להם לעשות את הפסח, ולכן באו אל משה, ומה שנטמאו אף שחשבו שלא יוכלו לעשות את הפסח, מוכח שידעו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכן מבואר מדברי הריטב"א (שם), עיין שם.

גם באגרא דכלה (פרשת בהעלותך) כתב, שאנשים אלו אכן עשו את הפסח בראשון, אלא מטעם אחר, והוא משום שהתעסקו בצדיקים, שהיו נושאי ארונו של יוסף, או שהיו מישאל ואלצפן שנטמאו לנדב ואביהוא, כדאיתא בסוכה (כה). ובמדרש (שוחר טוב, משלי ט, ג) איתא, שאלוהו נתעסק בקבורת רבי עקיבא, אף שהיה כהן, משום שקברי תלמידי חכמים אין מטמאין. וכן כתבו התוספות (כתובות קג: ד"ה אותו), שרבינו חיים כהן היה אומר: 'אילו הייתי בשעה שנפטר רבינו תם הייתי מטמא לו' (וראה עוד בבית יוסף י"ד סי' שעד). וכתב האגרא דכלה שם: 'וכן נהגין בארעא קדישא עד היום, שהכהנים הולכים על קברי הקדושים'. ולכן נשאו האנשים קל וחומר בעצמם, שאם טומאת כהנים נדחתה אצל צדיקים, כל שכן שלא יטמאו את האדם להיות נדחה מקרבן פסח. ובזה מתרץ את קושיית האור החיים הקדוש, מה שאמרו (במדבר שם): 'למה נגרע', והרי בעצמם אמרו 'אנחנו טמאים לנפש אדם', אלא שטענתם היתה שנטמאו לצדיקים, ולכן לא ידחו מלעשות הפסח. וכתב, שאכן משה לא ענה להם, אלא לכל ישראל בכלל, שהם אכן עשו את הפסח במועדו. וכן כתב בספר באר מנחם (בהעלותך).

אמנם הדברי יחזקאל (ש"ת שבסוף הספר, תשובה א) בתשובתו הידועה נגד כהנים העולים על קברי צדיקים, מביא את דברי האגרא דכלה בשם 'ספר אחד מגדולי זמנינו'. וכתב שאין דבריו נוחים כלל, שאם טענתם היתה שלא נטמאו כלל שהרי נתעסקו בצדיקים, הקושיא במקומה עומדת, מדוע אמרו: 'אנחנו טמאים לנפש אדם'.

מבואר בפסחים (ז:) ששוחטים על הטבול יום. דהיינו, מי שנטמא בטומאת שרץ או טומאת נבילה, וטבל בערב פסח, אף על פי שהוא טבול יום, שצריך עוד הערב שמש, מכל מקום שוחטים וזורקים עליו, ובערב לאחר הערב שמשו יכול לאכול את הפסח. אולם נחלקו הרמב"ם והראב"ד (הל' קרבן פסח פ"ו ה"ב), בטמא מות שחל ערב פסח ביום השביעי שלו. לדעת הרמב"ם, דין זה שאפשר לשחוט על טבול יום, הוא רק בטומאה שאין נזיר מגלח עליו, כגון טמא שרץ שטבל, אבל טומאה שהנזיר מגלח עליו, כגון טמא מות שהוא וטבל, אינו שוחט פסחו. אבל דעת הראב"ד היא, שם טמא מות שהוא וטבל שוחט פסחו. וכן היא דעת התוספות (שם ד"ה שחל).

הרמב"ם מוכיח כדבריו, מזה שמשה רבינו אמר לאנשים שהיו טמאים לנפש אדם שנדחים לפסח שני, והרי הם היו בשביעי שלהם כמבואר בגמ' סוכה (כה), ומכל מקום לא אמר להם משה שיוז ויטבלו וישחטו הפסח, מוכח מזה שגם אם היו טובלים לא היו שוחטים עליהם, שאין שוחטין אלא על טמא שרץ שטבל ולא על טמא מות שטבל. אך הראב"ד דוחה דבריו, שאנשים אלו כבר שחטו קודם הזאה וטבילה, ועבר זמן השחיטה, ואחר כך שאלו, ולכן אמר להם משה שידחו לפסח שני. וכתב הראב"ד: 'הפסוק מעיד כן', שאמרו: 'אנחנו טמאים לנפש אדם' (במדבר ט, י), ואם טבלו והזו כבר אינם טמאים.

אמנם התוספות (שם) תירצו, שיתכן שבאמת כן עשו שהזו וטבלו ושחטו הפסח, אלא שבשעה ששאלו עדיין לא טבלו, ואמר להם משה אם לא טבלו היום תדחו לפסח שני.

ברם, יש לעיין בתירוצם, שמשמע מלשונם כאילו הדבר תלוי בידם, ירצו יטבלו ויעשו הפסח, ואם לא יטבלו ידחו לפסח שני. והוא תמוה, שהרי חייבים הם לטבול כדי שיוכלו להקריב הפסח, ואם לא יטבלו יתחייבו כרת, כמבואר בפסחים (סט:). לגבי טמא שרץ שלא טבל שחייב כרת. וראה מה שכתב האבני נור (או"ח סי' שכא אות י') ליישב דברי התוספות.

עוד יש להקשות על דברי התוספות, שכתבו שהאנשים ההם עשו את הפסח בראשון. שבגמרא סוכה (שם) הוכיחו מהאנשים הטמאים האלו, שהעוסק במצוה

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים
שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א
אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה
ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שוה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 053-314-4155

